

“QO‘RQUV” KONSEPTI VA UNING O‘RGANILISHI

Axmadaliyeva Gulmira

FarDu o‘qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida konsept tushunchasi va “Qo‘rquv” konseptining ifodasi, izohi va konsept bo‘yicha o‘rganilgan ishlar muhokama qilinadi.

Annotation

This article discusses the concept of the concept and the expression of the concept of "Fear" in English and Uzbek, as well as research on the concept.

Аннотация

В данной статье рассматривается понятие концепта и выражение концепта «Страх» в английском и узбекском языках, а также исследование концепта.

Tayanch so‘z va iboralar: konsept, tushuncha, tuyg‘u, Askoldov, qo‘rquv, lingvokulturologiya.

Key words and expressions: concept, understanding, feeling, Askoldov, fear, linguoculturalism.

Ключевые слова и выражения: концепт, понимание, чувство, Аскольдов, страх, лингвокультурализм.

Hozirgi vaqtda idrok va muloqotning roli ortib borishi bilan konsepsiya kognitiv tadqiqotlarning markaziy jihatiga aylandi. Tilshunos olim E.S. Kubryakovning fikricha, insonning aqliy faoliyatiga xos bo‘lgan, uning bilim va tajribasini aks ettiruvchi barcha ma’nolar “ongda maxsus aqliy tuzilmalar ya’ni tushunchalar shaklida saqlanadi”. Tushunchaning lingvistik ma’nodan kengroq ekanligini ta’kidlab, ko‘pchilik olimlar tushunchaning shakllanishi uchun asos hissiy obraz, so‘z ma’nosi esa semantik komponentlar yig‘indisi yoki oilasi ekanligini o‘rganishgan. Semantik tahlilda semalar yig‘indisi tushuncha mazmunini bir butun sifatida ifodalay olmaydi, boshqacha aytganda, fikr yig‘indisi hech qachon lingvistik shaklda keng qamrovli ifoda topmaydi. Tushuncha konsepsiya sohasining birligi (tushunchalardan tashkil topgan psixik soha), ma’no esa tilning semantik makonining birligi (belgilar yordamida amalga oshirilgan tushuncha sohasining bir qismi) sifatida qaraladi. Ma’no o‘z semalari bilan tushunchani tashkil etuvchi ma’lum xususiyatlarni bildiradi, lekin uning semantik mazmunining faqat bir qismini ifodalaydi. Qiyosiy tadqiqotlarda zamonaviy tilshunoslikning lingvokulturologiya kabi sohasi alohida rol o‘ynaydi. Lingvomadaniyatshunoslik matnlarida tushuncha ya’ni konsepsiya turli nomlar bilan ifodalanadi: “ekzistensial ma’nolar”, “yakuniy tushunchalar”, “madaniy tushunchalar”. Shuni ta’kidlash joizki, kognitiv tilshunoslik va lingvokulturologiya sohasini umumlashtirib beruvchi asosiy kategoriya bu konsept dir. Ushbu atamaning kelib chiqishiga nazar tashlasak, 1928-yilda rus tilshunos olimi Askoldov o‘zining tadqiqot ishlarida ushbu atama haqida ta’kidlab o‘tgan. Tilshunos olim konsept haqida “bu bir tur yoki boshqa turdagi tushunchalar haqida fikrlash jarayonini o‘zida aks ettiradigan birlikdir”¹ degan fikrni aytib o‘tgan.

¹ Аскольдов С.А. Концепт и слово// Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология-М:Academia. 1997.-С.267-280

Konsept haqida fikr yuritar ekanmiz, his tuyg‘ularni ham shu tushuncha yordamida kengroq o‘rganishimiz mumkin. Tuyg‘ular dunyo modelining etnik-madaniy xususiyatlarini aks ettiradi va alohida haqiqatni ifodalaydi. Muayyan til madaniyatida his-tuyg‘ular o‘z tushunchalarini ma’lumotlarning ijtimoiy rivojlangan holatini tashkil etilishini belgilaydigan ifodaga asoslangan holda, metapsixik tartibga solish funksiyasini bajaradigan yuqori darajadagi abstraksiyaning aqliy birliklari, inson aqliy dunyosi tuzilishining ta’rifi sifatida shakllantiradi. o‘zaro bog‘langan ma’nolar tizimi shaklida namoyon bo‘ladi va shu tariqa shaxslarning lingvistik ongida, etnosning ko‘p asrlik tajribasida hissiy kechinmalar haqidagi umuminsoniy va madaniy o‘ziga xos g‘oyalar orqali aks etadi. Ular bilim, ong va inson madaniyati o‘rtasidagi bog‘lanishlar sifatida, nafaqat ko‘pchilik uchun, balki yagona madaniyatlar uchun ham tegishli o‘ziga xoslikni o‘rnatuvchi sifatida ma’lum universal tuzilmalarni o‘z ichiga oladi.

Ko‘pincha ruh, yurak, qo‘rquv, sog‘inish, qayg‘u tushunchalari va axloqiy va hissiy holatlar bilan bog‘liq bo‘lgan tushunchalarning boshqa konfiguratsiyasi tushunchalar sohasini o‘rganishda markaziy o‘rinni egallaydi.

Qo‘rquv, shubhasiz, atrofdagi voqelikning eng asosiy tushunchalaridan biridir. Ba’zi tilshunoslar qo‘rquvning bir necha turlarini ajratib ko‘rsatishadi, jumladan, tilshunos A. Vejbitskaya “qo‘rquv” ni “g‘azab”, “qayg‘u” va “qoniqish” bilan birga insonning to‘rtta asosiy hissiyotlaridan biri deb hisoblaydi.

Shunday qilib, qo‘rquv hissi tufayli yuzaga kelgan munosabatlarning madaniy tarkibiy qismi e’tibordan chetda qolishi mumkin emas. Qo‘rquv har qanday jamiyat madaniyatining muhim tarkibiy qismidir. Shu sababli, bu murakkab hodisani oddiy insonlarning ongida qanday konseptuallashtirilganligini kuzatish qiziqarli ko‘rinadi. Qo‘rquv fundamental his-tuyg‘ular ro‘yxatiga kiritilgan bo‘lib, ushbu konsept (P.Ekman, V.Friesen, K. Izard, A. Wierzbicka, A. N. Leontiev, S. Rubinshtein va boshqalar), his-tuyg‘ularning universallik, tanib olish, imkoniyat kabi asosiy xususiyatlariga ega.

Qo‘rquv insonning asosiy tuyg‘ularidan biridir. Ibtidoiy odamning tabiat hodisalaridan qo‘rqishi, urushdan qo‘rqishi, o‘z hayotidan, yaqinlari va aziz odamlarining hayotidan qo‘rqishi, noma’lum kelajak qo‘rquvi – bularning barchasi bu hissiyotning universalligi va hukmronligini tasdiqlovchi misollar bo‘lishi mumkin.

Qo‘rquv o‘zini himoya qilish instinkti asosida yuzaga keladigan ruhiy holat va xavfga nisbatan reaksiya sifatida qaraladi. Qo‘rquv, tashvish, vahima, fobiyalar, dahshatli epizodlarni idrok etish, o‘zining va boshqalarning hayotining dahshatli rasmlarini taqdim etish bilan bog‘liq bo‘lgan his-tuyg‘ular tegishli tushunchaning asosiy qatlamini tashkil qiladi. Uning ingliz tilidagi ifodasi esa quyidagicha o‘zgaradi: qo‘rquv (dread , anxiety, fright).

Qo‘rqish - xatti-harakatlarning qat’iyatsizligi, motivlar kurashida ifodalangan qo‘rquv holati. Ingliz birliklarida “dread (fear)” semasi o‘zgarasdir: pucker factor -qo‘rquv; higher hover-kuchli qo‘rquv; white feather- qo‘rqoqlik; big girls blouse- shubhalar va qo‘rquvlar bilan qiynalgan odam; (to be (all)/feel adrift-qo‘rqmoq ma’nolarini ifodalovchi iboralarga duch kelsak, rus materialida ayiq kasalligi - qo‘rquv, qo‘rqoqlik; drift qilmoq — qo‘rqmoq; dreyfun- qo‘rqoq kalamush kabilarni uchratamiz. Shuningdek, o‘zbek tilshunosligida esa quyonyurak, yuragi

tushdi-qo‘rqib ketdi, Chumchuq pir etsa, yuragi shir etadi- o‘ta qo‘rqoq inson kabi iboralar uchraydi.

Fright (qo‘rqmoq) - xavf bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri to‘qnashuv yoki atrof-muhitning keskin noqulay o‘zgarishi natijasida qo‘rqmaslikdan qo‘rquvga o‘tish jarayoni sodir bo‘ladi: to get the wind up – qo‘rqish, qo‘rqoqlik qilish, to turn / cut /go adrift –qo‘rqib ketish; to make leeway – qo‘rqqanidan qotib qolish, Adrenalin’s brown! – Qo‘rqinchli!; to drop a brown - juda qo‘rqib ketish; to show the white feather – qo‘rqqanidan chekinmoq.

Tashvish - noaniq xavfli vaziyatlarda yuzaga keladigan va hodisalarning noqulay rivojlanishini kutishda o‘zini namoyon qiladigan hissiy holat. “Anxiety” (signal) semasi quyidagi birliklarda amalga oshiriladi: splash / shot - tashvish; to be in deep waters – qayg‘urish, tashvishlanish; to see breakers ahead - xavf-xatarni oldindan bilmoq; sweat - ko‘p tashvishlanish, sweating neaters - tashvishlanish; sweat grenade- hazillarni jiddiy qabul qiladigan oson hayajonlangan odam; wall of death - odamning asabiy holati.

Keltirilgan misollardan shuni bilamizki, lingvistik madaniyatda hissiy soha markaziy o‘rinni egallaydi. Shu munosabat bilan, qo‘rquv / fear tushunchalarini ifodalashning assimetriyasini o‘rganish zarurati ko‘rinadi.

Yuqorida aytilganlarning natijasi o‘laroq, tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, qo‘rquv yuqori ijtimoiy ahamiyatga ega va inson faoliyatiga ta’sir qilish qobiliyati bilan ajralib turadi. Shu sababdan ham tushunchalarni o‘rganish zamonaviy tilshunoslik taraqqiyotining muhim yo‘nalishlaridan biridir.

References:

1. Ахмадалиева Г. Teaching reading strategies in ELT //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 5/S. – С. 166-170.
2. Абдухалимова, С. (2022). THE CONCEPT AND CONTENT OF INTERCULTURAL DISCOURSE. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 5(4).
3. Kuchkarova, Z. (2021). COMPARATIVE STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS VERBALIZING THE CONCEPT OF" WEDDING" IN THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 2(2).
4. Kochkorova, Z. A. Q. (2021). Translation aspects of the verbalizers of the concept of" wedding". *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(9), 989-994.
5. Kochkorova, Z. A. (2022). THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE VERBALIZERS OF THE CONCEPT OF “WEDDING” IN THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. *Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture*, 2(6), 250-253.
6. Abdullayevna, K. N. (2022). Beauty Concept in English and Uzbek Languages. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(6), 232-237.